

CAPÍTOL 10.

EL CICLE DE LA VIOLÈNCIA. EL CAS DE L'ANNA

Introducció

“Els secrets de la ment inclouen no només les nostres experiències vitals, sinó també aquelles que, sense saber-ho, les portem amb nosaltres”. Això té a veure, també, amb el concepte de Bollas (1991) de “Allò sabut no pensat”, com són les memòries, sentiments, traumes que heretem de generacions anteriors” (Atlas, 2022). Molts artistes han expressat tot allò sabut no pensat o el seu coneixement relacional implícit, o l'experiència no formulada, amb pinzellades en el llenç en blanc.

Kandinsky considera els punts, les línies i els plans, d'una banda, els colors, de l'altra, com els elements bàsics de tota pintura. Creu que la pintura abstracta defineix l'essència de la pintura en general. Pintar és fer veure, però aquest fer veure té per objectiu fer-nos veure el que no es veu i no pot ser vist: té a veure amb els símptomes, per exemple? I amb la nostra tasca a les sessions terapèutiques?

Per Kandinsky, la pintura abstracta és la que ha d'expressar la vida invisible que som. És l'objecte el que dicta a l'artista les regles de la seva deconstrucció i de la seva reconstrucció: ens ressona amb la deconstrucció i la coconstrucció del sentiment de si mateix/a. Crec que, en gran part, encaixa amb la teoria estètica de la ment de Christopher Bollas, quan considera que cada ésser humà és el resultat d'un procés estètic. La dimensió estètica de la ment implica, com en els somnis (Freud), un saber. *“La forma no és, després de tot, sinó el contingut ordenat”*. Aquesta manera d'ordenar el contingut implica l'existència d'un saber inconscient-existencial-preverbal— És l'Inconscient que anomena “allò sabut no pensat” inconscient receptiu, que té a veure amb aquesta “forma” de la ment. El disseny interior de la persona seria l'*estètica de l'ésser* i els processos implicats serien l'*estètica de la ment*. Bollas considera que la ment pot ser considerada com a representant del *self* (Bollas, 1999 *Mind against self*). No es reconeix fins que és parlat i pot ser escoltat -teoria del veritable self de Winnicott (1993)- que per a Bollas inclouria el jo i l'això i seria el fonament d'allò “sabut no pensat”.

La idea de “*palimpsesto*” (Menéndez, 2010, Molet 2023) resulta adequada per comprendre la idea de l'estètica de la ment i els seus

processos. Palimpsest significa, en grec, “gravat novament”, fa referència a aquells manuscrits o pintures sobre els quals s’ha escrit o pintat damunt del que s’ha realitzat prèviament. Sempre queden les empremtes de la primera inscripció. Podríem considerar la vida psíquica com un palimpsest d’estètiques on sobre la configuració anterior es plasma un disseny nou, que transforma el tot, però queden trets de l’anterior. Com una obra d’art en què es va treballant per capes, en articular el llenguatge estètic anterior amb un de nou, s’enriqueix el llenguatge. Tot això implica considerar el saber implícit de la ment, la vida sense examinar, les empremtes que les generacions anteriors han deixat a la nostra vida, fins i tot abans d’haver nascut.

Voldria presentar-vos el cas clínic de la pacient que anomenarem Anna, intercalat amb el capítol 10 del llibre de Galit Atlas: “*The cycle of violence*”, “El cicle de la violència”

Guy -nom figurat del pacient de la Galit-, com la meua pròpia pacient, es senten menys amenaçats expressant l’esperança de que puguem fer un bon treball i siguem les terapeutes indicades per ells.

Utilitzen la “*projecció*” com a mecanisme de defensa, la qual cosa significa col·locar els pensaments i sentiments amenaçants fora de si mateix/a. Mitjançant la projecció neguem sentiments que ens provoquen ansietat, i en el seu lloc, els col·loquem en els altres, per excompanys, caps, etc.

Sentiments incòmodes com la ira o la tristesa tendeixen a projectar-se en altres persones per tal d’alliberar-se’n.

El primer cop que va entrar al despatx de la Galit, en Guy va omplir-la de por. A les primeres sessions amb la meua pacient Anna, em va passar el mateix. Per ex. dir-te que saben moltes coses de la teua vida, que has escrit un llibre, que has presentat a tals conferències, etc...és com intimidatori.

De manera que ell li va inculcar un sentiment amb la intenció de comunicar-li amb eficàcia la sensació de perill amb què ell vivia cada dia. Així mateix, la meua pacient va utilitzar el mateix mecanisme: transmetre’m la por, incomodat, tensió i malestar amb què viu/viu en cada dia.

El pensament paranoide és de naturalesa contagiós. La gent pot provocar por als altres de moltes maneres, i ben poderoses. La força inconscient que té és una de les raons per les quals les teories conspiranoiques agafen tant de poder, i com la utilitzen líders polítics

per generar terror a la població i erigir-se com a “salvadors”. Això seria un altre gran tema... sabem que l'ansietat primitiva i psicòtica és molt invasiva i pot bloquejar-te.

En el seu treball titulat “*Attacks on linking*”, Alfred Bion va parlar dels atacs al vincle, és a dir, les maneres en les quals les persones intenten evitar saber tot allò que és massa difícil per tolerar d'ells mateixos, intentant evadir-se de la dolorosa veritat de les seves vides. En l'espai terapèutic ataquen inconscientment l'habilitat del terapeuta de treballar, confonent el terapeuta amb sentiments intensos, provocant por o fins i tot presentant fantasies eròtiques, com a estratègia defensiva d'assegurar-se que el/la terapeuta no pot pensar, i a més a més, es sent incapaç de saber res real sobre el pacient. Què passaria si enlloc de sentir-nos així, si fóssim capaces de pensar, de fer connexions i descobrir qui és el o la pacient i prendre consciència que necessiten ajuda desesperadament?

Bion es va proposar mostrar el significat dels atacs al vincle mitjançant alguns símptomes observats en pacients propers a la psicosi; partia de conceptes fonamentals de M. Klein, com ara la posició esquizoparanoide o la identificació projectiva, entre d'altres.

El pensament paranoide s'entén com la projecció de l'agressió a una altra persona. Els nostres impulsos agressius ens posen ansiosos i sovint intentem sentir-nos millor compensant amb amabilitat o projectant aquets sentiments en els altres. Els pensaments paranoides són el resultat dels nostres sentiments agressius, sentiments que no podem tolerar i dels quals necessitem desfer-nos assignant-los o atribuint-los a altres persones. Això mateix li passava a l'Anna: com més enfadada o molesta estava amb algú més ho projectava cap enfora i més por sentia respecte del seu entorn; primer havien estat companyes de classe, després podia ser una cap o un company o companya de feina. La feina de reconèixer que això era el que ella veritablement sentia, identificar-ho i sentir-ho com a propi, i no aliè, per després poder-ho assumir i gestionar, va ser costosa, llarga i no exempta de tensions i conflictes. Però necessària. Durant el trajecte va prendre consciència que havia estat utilitzant aquest mecanisme de defensa per sobreviure a una infantesa solitària, plena de carències emocionals amb uns pares ambivalents i negligents. Un patró molt semblant al del pacient de la Galit.

Quanta més agressivitat és projectada en altres persones més por tenim d'aquestes persones.

La majoria de nens tenen por a perdre als seus pares, però n'hi ha alguns que els hi desitgen la mort. Els pares són de qui depenen els infants.

Hi ha un altre mecanisme de defensa, la “identificació amb l'agressor” que els nens utilitzen davant del maltractament. Les víctimes, enlloc de sentir-se només amenaçades, intenten donar sentit i controlar la realitat adoptant les creences i comportaments de l'agressor. En identificar-se amb els pares, aquests nens creuen que mereixen la ira i el càstig parental. Ferenczi (1932) va descriure aquest mecanisme psíquic que apareix en nens que han patit experiències traumàtiques de seducció incestuosa o un abús sexual infantil i que consisteix en la introjecció de la persona de l'abusador com a resposta protectora front a un temor intens i desbordant. Estic parlant del famós concepte “confusió de llengües” entre el llenguatge infantil de la tendresa i el llenguatge adult de la passió. Davant de l'atac sexual el nen agredit és envaït per una por profunda i intensa que li impedeix reaccionar amb una conducta de rebuig i de resistència activa; en canvi apareix un sentiment d'indefensió front a l'autoritat aclaparadora de l'adult. En el cim del terror el nen es veu forçat a sotmetre's inconscientment a la voluntat de l'agressor, sotmetent-se a si mateix. Aquí apareix la identificació amb l'agressor. La introjecció permet al nen que la persona amenaçant desaparegui com a realitat exterior, convertint-se en un objecte intern en la realitat psíquica; així el nen pot mantenir el vincle tendre amb l'adult estimat, a costa d'una escissió de la seva personalitat. Juntament amb la introjecció de l'agressor, el nen incorpora també, el sentiment de culpa, amb la qual cosa, el joc innocent es converteix en un acte indegut i mereixedor de càstig, Ferenczi (1932). D'aquesta manera, la identificació amb l'agressor, suposa la dissociació de la personalitat del nen entre una part innocent i una altra culpable, generant una gran confusió, que trenca la seva confiança en la seva pròpia experiència sensorial. La culpa i la vergonya són reforçades per l'agressor que no assumeix la seva responsabilitat i acostuma a culpar al nen, amb la qual cosa al nen només li queda l'opció de sotmetre's o rebel·lar-se. Resumint: la identificació amb l'agressor és una introjecció ansiosa i desesperada de l'abusat, com a reacció d'una personalitat immadura i incapaç de respondre amb resistència o rebuig. Pot estar a la base de la conducta autodestructiva i de la compulsió repetitiva de la recerca de desplaer o desagrauament.

Hi ha un debat entre la lleialtat al passat i l'esperança del futur. Aquest desig aflora quan el progenitor amenaça el benestar físic o emocional del nen. Crec que és molt important destacar que el desig ajuda el

nen a sentir-se menys desprotegit, donat que imagina que pot fer desaparèixer els seus pares: expressa el dolor i la ràbia, dos sentiments que es fonen i confonen. El nen se sent impotent i aclaparat per una ràbia que no pot processar. És el cas dels nens maltractats, que tenen dificultats per regular les seves emocions. L'amor i l'odi es barregen.

En aquests pacients, la capacitat de dominar i controlar la seva vida és crucial; de fet és l'única forma de sentir-se segur, per exemple, necessita assegurar-se que controla la sessió. Aspecte que tenen en comú tant en Guy com l'Anna, (i ben segur molts altres pacients que podeu pensar) quan ja s'acaba el temps, quan quedem de nou, etc. Són casos on és importantíssima l'anàlisi de la transferència i de la nostra transferència, més del que ja fem habitualment, perquè si no correm el risc de bloquejar-nos, d'espantar-nos i de no poder ajudar a persones amb Traumes amb T majúscula, que viuen atemorides i necessiten fer-nos-ho saber sense paraules, sinó de forma vivencial: "vivió el que nosaltres estem vivint i és insofrible, inassolible".

Quan nosaltres ho identifiquem, ho podem gestionar, i sobretot, ho podem sostenir, ja estem en vies de transformar el coneixement relacional implícit, aquesta forma automàtica que tenen de pensar: "no podem confiar en ningú, ningú ens pot entendre, ningú ho pot sostenir" mitjançant la cocreació d'un vincle terapèutic que ja no suposa un atac, sinó un vincle de confiança, transformador, i que intentarà integrar el coneixement relacional explícit amb l'implícit, donant una consistència i coherència al *self* del pacient allà on hi predominava la projecció, la confusió, la desconexió i la dissociació.

Totes dues víctimes d'abús, atrapades en experiències subjectives sense validar i també atrapades en experiències traumàtiques silenciades, fins que no comencen a explicitar-se en l'espai terapèutic després d'haver construït una aliança terapèutica difícil perquè en aquests casos, com hem vist, el punt d'inici és una total desconfiança i un atac al vincle, una repetició del patró relacional de cadascun dels pacients. Gràcies a les sessions estem trencant el cicle repetitiu-patològic i donem l'opció que els pacients deixin de ser víctimes passives del seu passat traumàtic i esdevinguin supervivents.